

**Névrendszertani különbségek
modern kori névkorpuszok alapján**

Jelige: Honcsokos

Tartalom

1. Bevezetés.....	2
2. Korábbi összevető névrendszertani vizsgálatok.....	3
3. A vizsgálat tárgya.....	4
4. A Nagykállói járás településeinek és névtárának a bemutatása	6
5. A települések összevető névrendszertani vizsgálata	8
5.1. A települések területének, név- és népsűrűségének összefüggése	8
5.2. A helynevek névfajta szerinti csoportjai	12
5.3. A települések helyneveinek funkcionális-szemantikai sajátosságai.....	13
5.3.1. Az egyrészes helynevek funkcionális-szemantikai sajátosságai a névanyagokban	13
5.3.2. A kétrészes helynevek funkcionális-szemantikai sajátosságai a névanyagokban	19
5.4. A helynevek lexikális-morfológiai sajátosságai a névanyagokban	22
6. Összegzés	27
Irodalom	29

1. Bevezetés

1. A magyar nyelvészet kutatási területei között a 20. század közepétől kezdődően az élőnyelvi és történeti helynévgyűjtés jelentős szerepet kapott. A helynévgyűjtés fellendülésére nagy hatást gyakoroltak többek között a 20. század második felében megrendezett névtani konferenciák. Ekkor Magyarország több területén folytak helynévgyűjtő munkálatok. Egy adott település helynévanyagának a felgyűjtésére számos kutató vállalkozott, többek között SZABÓ T. ATTILA Kalotaszeg helynevei (1942), BENKŐ LORÁND Nyárádmente földrajzi nevei (1947), É. KISS SÁNDOR Hajdúhadház nevei (1968), JUHÁSZ DEZSŐ Nagykőrű helynevei (1976), HOFFMANN ISTVÁN pedig Tapolcafő helynevei (1975/2013) összegyűjtését tűzte ki célul. Az egy település névanyagát tartalmazó munkák mellett járási és megyei kötetek is szép számban jelentek meg: a Csepel-sziget helynevei (HAJDÚ 1982), a Polgári járás névanyaga (PAPP-VÉGH 1970), Szabolcs megye területéről a Baktalórántházi (MEZŐ 1967), a Fehérgyarmati (KÁLNÁSI 1984), a Nyírbátori (JAKAB-KÁLNÁSI 1987), valamint a Mátészalkai járás (KÁLNÁSI 1989) névanyaga. Heves megye területéről az Egri (PELLE 1970), Füzesabonyi (PELLE 1975), Hevesi (PELLE 1980), Gyöngyösi járás, valamint Hatvan és környéke (PELLE 1988) helynévgyűjtését adták közre kutatóink. Veszprém megye egyes járásairól is megjelentek gyűjtött névanyagok: a Tapolcai (BALOGH-ÖRDÖG 1982), a Pápai (BALOGH-ÖRDÖG 1987), az Ajkai (BALOGH-ÖRDÖG 1991) és a Zala megye Keszthelyi járásának a helyneveinek anyagai (BALOGH-ÖRDÖG 1986). További járasok helynévgyűjteményei is napvilágot láttak, így például a Jászberényi járásé (1986), melyet FARKAS FERENC tett közzé. A járási kötetek mellett a megyei kötetek is elkészültek, a Zala, Tolna, Vas, Baranya és Komárom megyei gyűjtések jelentek meg ekkoriban (ZMFN., TMFN., VMFN., BMFN., KMFN.).

Nemcsak a 20. század második felében tudhatott maga mögött komoly sikereket a helynévkutatás, hanem a 2000-es években is sorra jelentek meg a helynévgyűjtő munkák: a Veszprémi járás helynévgyűjteménye (VARGA-ÖRDÖG-BALOGH 2000), a Nagykátai járás névanyaga (BALOGH-ÖRDÖG 2002), a Győri járás helynévgyűjteménye (UNTI-VARGÁNÉ 2009), valamint a Hajdú-Bihar megye helynevei 1. A Hajdúböszörményi és a Hajdúhadházi járás helynevei című kötet BÁBA BARBARA szerkesztésében (HBMH. 2015).

2. Korábbi összevető névrendszertani vizsgálatok

1. Ahogyan az említett munkák is mutatják, a helynévkutatás napjainkban újabb virágkorát éli. Jómagam is szakdolgozatom témájaként szülőfalum, Biri település helyneveit, pontosabban a helynevek összegyűjtését és névrendszertani vizsgálatát választottam. A szakdolgozat egyik fontos részét képezte Biri és Tapolcafü névállományának az összevető vizsgálata. Az összehasonlító névtani elemzések fontosságára először HOFFMANN ISTVÁN hívta fel a figyelmet (1993: 266), majd Nagyörü és Tapolcafü összehasonlító névrendszertani vizsgálata (2015) című munkájában ő maga végzett ilyenfajta vizsgálatot. Elemzésében a települések területének, név- és népsűrűségének összefüggéseit tárta fel, emellett az egyes helyfajtákat jelölő nevek számát és százalékos megoszlását is elemezte. Az egyrészes helynevek százalékos megoszlását, a kétrészes helynevek alaprészeinek és az S bővítményű névrészeinek gyakoriságát, illetve a nevekben előforduló jellegzetes lexémák százalékos megoszlását ugyancsak vizsgálta. DITRÓI ESZTER a 2017-ben megírt doktori értekezésében és az arra épülő monográfiájában a helynévrendszerek modellalapú vizsgálatára tett kísérletet. Munkájában többek között három területileg elkülönülő térség helynévadási mintáit vetette össze, mellyel a földrajzi távolságból adódó névrendszertani különbségeket igazolta. Dolgozatának zárófejezetében matematikai statisztikai modell segítségével névjárási területek meghatározására tett kísérletet, melyhez Vas megye helynévállományát használta fel. Emellett a helynevek rendszerszerűségének, valamint a helynévrendszerek alap- és szóalkotási modelljeinek a megállapítását, a migráció, az idegen nyelvi környezet helynévrendszerekre gyakorolt hatását járta körül. Egy évvel később megjelent az Összevető helynévrendszertani vizsgálatok Veszprém megye Pápai járásában (2018) című munkája, melyben 36 település névanyagát vetette össze. Tanulmányában a települések névsűrűségi mutatóit, az egyes földrajzi köznevek gyakoriságát, a megnevező funkció jelenlétét, a birtokfunkció nevekben történő kifejeződését, valamint a helynevekben előforduló további helynevek gyakoriságát vizsgálta. E. NAGY KATALIN ugyanebben az évben Bakonszeg és Szentpéterszeg helynévrendszerének az összehasonlítására vállalkozott. A két, egymáshoz közel fekvő település névkorpuszainak a finom részletkülönbségeire hívta fel a figyelmet. Munkájában a névsűrűségi mutatókkal, a terület és névsűrűség összefüggésével, a nevekben előforduló földrajzi köznevekkel, a jelentéshasadással keletkezett nevekkel, a helynévfajták megoszlásával, a fajtajelölő, sajátosságjelölő és megnevező funkció eloszlásával az egyrészes és kétrészes nevekben, az egyrészes és kétrészes nevek bővítményi részeinek a lexikális-morfológiai típusaival és a képzők előfordulásával foglalkozott. 2020-ban HANKUSZ ÉVA Határnevek összevető vizsgálata a szatmári térségben című tanulmányában 57 szomszédos település névállományának az összehasonlítását

végezte el. A korábban említett szempontok mellett a toldalékmorfémával ellátott helynevek százalékos megoszlását, egyes földrajzi köznévi utótagok előfordulását is vizsgálta. DITRÓI ESZTER a Helynévrendszerek területi differenciáltsága (2012) című tanulmányában a járásnyi területek helynévrendszereinek a részletkülönbségeivel foglalkozott. Szempontrendszere alapján az alábbi tényezőket érdemes figyelembe vennünk összevető névrendszertani vizsgálatok esetében, az egyes névrendszerek alakulásában: a települések területét, a névsűrűségi mutatókat, a települések nyelvjárási tagozódását, a birtoklás funkció kifejeződését a helynevekben, a településtörténeti folyamatokat, valamint az idegen nyelvi környezet hatását.

2. Az említett összehasonlító elemzések eredményei is jól mutatják, hogy a települések névanyagainak – mint egyes autonóm rendszernek tekintett helynévállományoknak – az összevető vizsgálata többek között az adott helynévrendszerben fellelhető jellegzetességek és finom részletkülönbségek megismerését teszi lehetővé (vö. HOFFMANN 2015: 377, HANKUSZ 2015: 63), így az adott helynévrendszer névmintái rajzolódhatnak ki, valamint a helynévadás működését illetően is differenciáltabb képet kapunk (RESZEGI 2011: 122). Jelen munkámban az eddigi összehasonlító elemzések eredményeit felhasználva nem csupán a Nagykállói járás helynévállományának mélyebb megismerése, hanem az általános névrendszertani és névföldrajzi sajátosságoknak a megfigyelése a célom.

3. A vizsgálat tárgya

1. Ahogy a dolgozatom címében is olvasható, a Nagykállói járáshoz tartozó települések (Nagykálló, Biri, Balkány, Bököny, Geszteréd, Érpatak, Kállósemjén, Szakoly) 20. századi névanyagainak, valamint több település 21. századi névkorpuszának összevető névrendszertani vizsgálatára vállalkozom. A Nagykállói járás névanyagának összevetésével a hosszú távú célom az, hogy ezeknek a településeknek a jelenkori névállományát felgyűjtve a jelenkori szinkrón metszet névrendszertani sajátosságait vethessem össze. Ehhez a jelen vizsgálat egyfelől egyfajta előtanulmányként szolgál, másfelől pedig azt is gondolom, hogy a későbbiekben a két szinkrón metszet sajátosságainak összevetésével a helynévminták kronológiai elmozdulásaiba is betekintést nyerhetünk.

2. A Nagykállói járás névanyagának alapjául a korábbi, az 1950-es évek után elvégzett gyűjtések szolgálnak. A nagykállói névanyag előzetes helynévjegyzékét egyrészt KULCSÁR SZABÓ ERNŐ 1972-ben készített cédulaanyaga, másrészt SZÁNTÓ MÁRIA 1970-ben megírt szakdolgozata jelenti, ez utóbbiban a szerző kb. 190 élőnyelvi és történeti nevet sorol fel és a nevek rendszerezését is elvégzi. A helynévanyag összeállításához SZÁNTÓ MÁRIA 10 adatközlővel folyta-

tott interjút. A feldolgozó munkálatokat a KULCSÁR SZABÓ ERNŐ cédulaanyaga nehezítette, mivel az csak helynévadatokat közölt. Biri település névanyagát KÁLNÁSI ÁRPÁD gyűjtötte össze 1965-ben, melyhez 6 adatközlőt hallgatott meg. A 115 helynevet adattárba rendezte, azonban csak néhány nevet egészített ki a névadás motivációjával kapcsolatos információval, így a helynevek funkcionális-szemantikai és lexikális-morfológiai elemzésekor az általam összegyűjtött élőnyelvi adatoknál fellelhető névmagyarázatok segítettek. A balkányi gyűjtést TÓTH KATALIN végezte 1964-ben. A több mint 200 helynevet szótárba rendezte. A nevek ragos alakja, a jelölt hellyel kapcsolatos információk, a hely lokalizációja és a név magyarázata is szerepel szócikkeiben. Bököny település helyneveit MÁTE JÓZSEF gyűjtötte össze 1964-ben 7 adatközlő közbenjárásával, mely hasonló készültségi fokon áll, mint az előbb említett gyűjtés. Geszteréden JÁSZAI VIOLA gyűjtötte a helyneveket 1964-ben 3 adatközlő segítségével. Szócikkei a nevek ragos alakját, a név magyarázatát és a hellyel kapcsolatos információkat tartalmazzák. Az érpataki gyűjtés BÓTA KLÁRA nevéhez fűződik, melyet 1965-ben készített el 5 adatközlő bevonásával. A gyűjtés minősége a geszterédi gyűjtéshez hasonlít. Egy évvel később Kállósejnyben PÉTER JUDIT végzett gyűjtést 5 adatközlő interjúztatásával. Az élőnyelvi neveket betűrendes adattárban sorolta fel. Szakoly földrajzi neveinek összegyűjtése JAKAB LÁSZLÓ nevéhez fűződik, melyet 1964-ben készített el 7 adatközlő meghallgatása után. A helynévjegyzék feldolgozásának nehezítő körülménye, hogy míg a többi település névanyaga gépelt formában érhető el, addig JAKAB LÁSZLÓ munkáját kézzel írott gyűjtőfüzet őrzi. Emellett hiányos a helynevekkel kapcsolatos információ, amely sok név funkcionális-szemantikai, lexikális-morfológiai és keletkezéstörténeti elemzésénél nehézséget okozott. A rendelkezésemre álló névanyagokból jelen elemzésemhez a neveknek két csoportját nem használtam. Egyrészt azokat a neveket nem emeltem be a vizsgálatba, amelyekről a településekhez kapcsolódó egyéb információk alapján tudtam, hogy azok a vizsgált időszakban nem tartoztak az adott településhez. Így például Nagykálló névanyagában a Butykához, Császárszálláshoz és Szirondhoz tartozó névadatok, amik lakott területek már az 1970-es években is, Nyíregyházához tartoztak (vö. MTSHnt. 16: 170). Másrészt az összevető elemzésnek természetéből fakadóan csak az adott szinkrón metszet képezi a részét, így a történeti forrásokból származó adatokat magától értetődően nem vontam be a vizsgálatba.

3. A települések névanyagait a Magyar Digitális Helynévtár és a Magyar Nemzeti Helynévtár Program formai követelményeinek megfelelően adatbázisokba rendeztem. Az elkészült adatbázisok segítségével a névállományok mélyebb megismerése érdekében a települések helyneveinek nyelvi elemzését HOFFMANN ISTVÁN modellje (1993/2007) alapján végeztem el. En-

nek során a helynevek funkcionális-szemantikai, lexikális-morfológiai, valamint keletkezéstörténeti sajátosságait tártam fel. Dolgozatomban az összevető vizsgálatokhoz felhasznált, rendelkezésemre álló névanyagok nem tartalmazzák a helynevek keletkezéstörténeti sajátosságait, így az elemzések során a helynevek funkcionális-szemantikai és lexikális-morfológiai jellegzetességeit vettem figyelembe.

4. Az összegyűjtött Nagykállói járás névanyagának névrendszertani elemzése a névállomány makro- és mikroszerkezetének mélyrehatóbb feltárása érdekében elengedhetetlenül szükséges. A nevek funkcionális-szemantikai, lexikális-morfológiai és a keletkezéstörténeti sajátosságainak vizsgálata a névrendszer területi differenciáltságát is igazolhatja. Továbbá ezek a vizsgálatok azt az előfeltevést is nagy valószínűséggel igazolhatják, hogy Nagykálló lokálisan betöltött szerepe (vagyis az, hogy a település a Nagykállói járás centruma, míg a többi, járáshoz tartozó település periferián helyezkedik el) a helynévállományban is nyomot hagyott.

5. A vizsgálat tárgya reprezentatív részleges felvételen alapul, így a névkorpuszok egy kiválasztott egységét, a külterületi neveket vizsgálom. Választásomat az indokolja, hogy míg a külterületi nevek természetes névadás eredményei, addig a belterületi nevek mögött többnyire a hivatalos névadási gyakorlat áll (vö. DITRÓI 2017: 32). Mivel a külterületi nevek közvetlen motivációs kapcsolatban állnak a denotátummal, véleményem szerint hűen tükrözik a természetes helynévadási mintákat.

4. A Nagykállói járás településeinek és névtárának a bemutatása

1. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Nagykállói járáshoz nyolc település tartozik, melyek közül Nagykálló járásszékhelyként működik, a települések között Nagykálló és Balkány rendelkezik városi címmel, a többi település község. A települések neveit már 13. századi források is említik: 1274: *Kallo* (ÁÚO. 12: 124), 1290: *Byr* (H. 7: 314, Kállay 1: 15), 1214/550: *Bulkan* ~ *Balkan* (VR. 316. §, 185), 1291: *Buken* (Tkalčič, Mon. civ. Zagr. 1: 64, 66), 1280: *Hugey* (H. 8: 213, F. 5/3: 90), 1271: *Semian* (H. 8: 128), 1290: *Zokol* (Bánffy 1: 22) alakokban. Geszteréd településnévre vonatkozó adatot azonban csak a 14. században találunk 1332–1335: *Kestred* (Mon. Vat. 329, 343, 360) formában. A 13. században Nagykálló, Kiskálló, Biri, Balkány és Kállósemjén települések a Balogh-Semjén nemzetség tulajdonát képezték, majd a 14. századtól kezdődően a Kállay család birtokai. Geszteréd birtokosai a Czudarok nemzetség, később a Pálágyi család tagjai. A Bekényi család tulajdonát Bököny település képezte. Érpatak a Guth-Keled nemzetségből való Pál bán birtokaként szerepelt, a 17. századtól pedig Bory Mihály, Balkányi Pál nevezetű birtokosok váltották egymást a területen. A település mai nevét 1908-

ban kapta meg. Szakolyt a 14. században IV. László király a Tomaj nembeli June családnak adományozta. Kiskállót mint önálló települést Toth-Kállónak, Fedemesnek is nevezték, Nagykállót mint vásártartási joggal rendelkező települést pedig Vásáros-Kállónak is hívták. Nagykállót és Kiskállót 1950-ben egyesítették, addig különálló települések voltak. A településeken a történelem viharos évszázadai is nyomot hagytak. Érpatakot a 15. században, Balkányt a 16. században, az 1720-as vármegyei összeírás alkalmával pedig Birit, Bökönyt, Geszterédet, Kállósemjént és Szakolyt pusztahelynek minősítették, ami a települések elnéptelenedésére utal. A 16–17. század közötti időszakban a nagykállói végvárat sorozatos török támadások érték. Végül 1630-ban I. Rákóczi György megadta magát, és felégette maga mögött a várost. Ezt követően kállói birtokokat adományoztak a vitézeknek, melynek köszönhetően ismét nőtt a város lakossága (CSÍKVÁRI–DIENES 1939: 333, 335, 338, 339, 340, 342, 346, 359). Az említett történeti tényezőkből is megállapítható, hogy a települések névanyagai viszonylag újnak számítanak.

2. A települések az Alföld egy kisebb részét, a Nyírségben helyezkednek el. A Nyírség a néprajzi tájként is számon tartott Magyarország második legnagyobb, egybefüggő futóhomok-területe. A Nagykállói járás földrajzi adottságait a gazdag, hálózatos folyásrendszer is befolyásolta. A településeket a Kállai-főfolyás, a Szakolyi-folyás, a Balkányi-folyás, a Haszon-tói csatorna, az Érpataki-főfolyás, a Bökönyi-folyás, a Gyilkos-tói-szivárgó, valamint Tótapai-szivárgó keresztezi. Egyedül Biri külterületét nem érintik az említett folyások. A települések lakosságának több generációját is a földművelés és az állattartás tartotta el. A folyásoknak köszönhetően a művelhető földterületek minősége eléggé változatos, így a területen a búza- és gabonafélék, gyümölcsösök, szőlő, dohány egyaránt megterem.

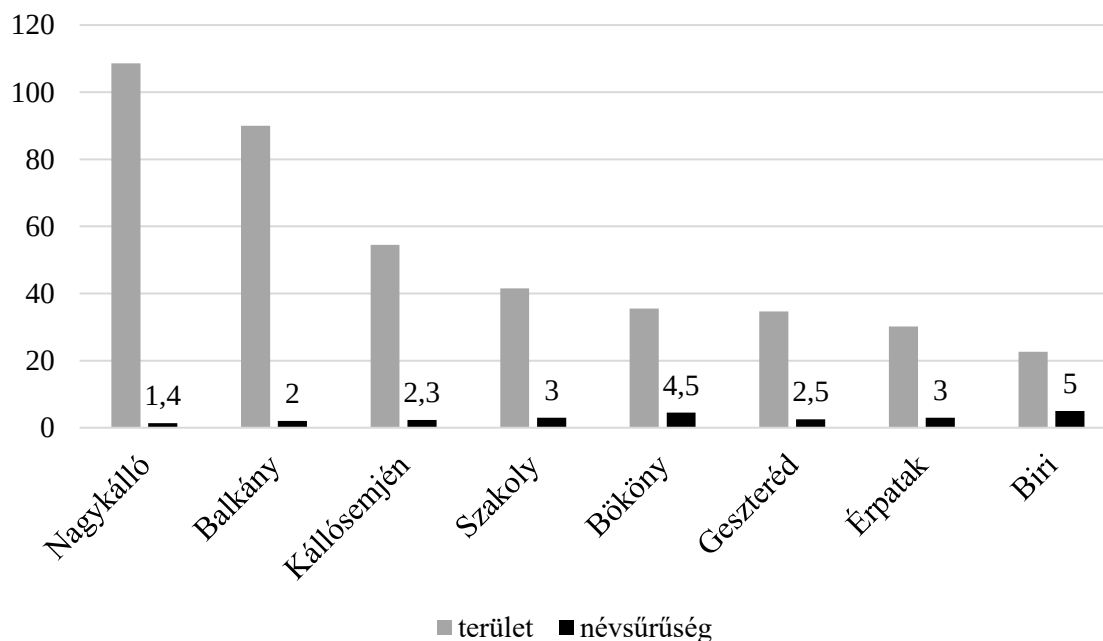
3. A települések mérete és lakossága az 1970-es években (vagyis az általam felhasznált névanyag gyűjtésének idejében) változatos képet mutat. Az 1970-es évi népszámlálás alapján a legkisebb Biri település, melynek területe 2259 hektár (22,59 km²), lakosainak száma 1656. Ezt követi az 2695 fős lélekszámmal rendelkező Érpatak, mely 3017 hektáron (30,17 km²) terül el. Geszteréd település 3472 hektáros (34,72 km²) területen fekszik, lakosainak száma pedig 2904. Bököny települést 4209-en lakják a 3554 hektáros (35,54 km²) területen. Az említett településektől nagyobb Szakoly község 4145 hektáros (41,45 km²) területtel rendelkezik, lakosainak száma pedig 3168. Kállósemjén területe 5452 hektár (54,52 km²), lakosainak száma 5257. Balkány 9000 hektáron (90 km²) terül el 7598 lakossal. A legnagyobb méretű település a járásszékhely, melynek területe 10864 hektár (108,64 km²), lakosainak száma 11256 (KSH. 213).

4. A települések névtára jelentős eltérést mutat a külterületi helynevek számát illetően. A geszterédi névanyagban csupán 88 helynév volt a köztudatban, mely nevek 68 objektumot jelölnek. Érpatakon 94 külterületi nevet használtak, melyek 59 objektumot jelölnek. Ezt követi Biri helynévanyaga, mely 115 helynevet tartalmaz 89 objektummal. Szakolyban 122 helynevet használtak, melyek 86 helyre vonatkoznak. Kállósemjén névanyaga 128 külterületi névből áll, melyek 91 objektumot jelölnek. Nagykállóban 149 név élt a köztudatban 117 különböző objektummal. A leggazdagabb névanyaggal Bököny és Balkány rendelkezik. Bökönyben 160, Balkányban 186 külterületi nevet használtak, melyek 98, illetve 149 különböző objektumot jelölnek.

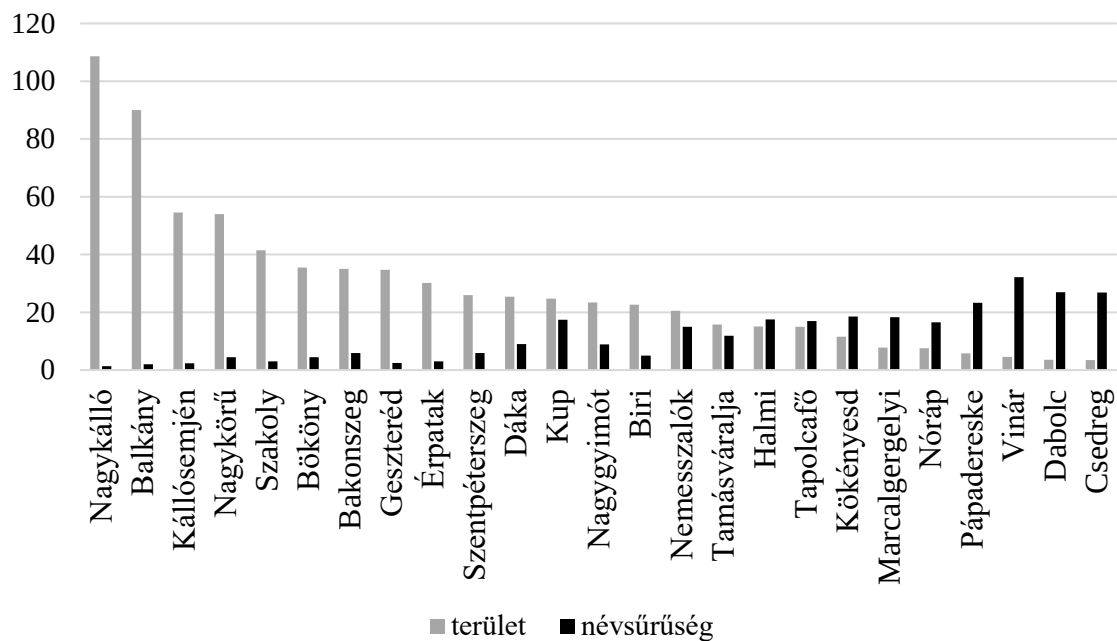
5. A települések összevető névrendszertani vizsgálata

5.1. A települések területének, név- és népsűrűségének összefüggése

1. A települések területe és névanyaga mellett a települések név- és népsűrűségét is érdemes figyelembe venni. A legnagyobb területű településen, Nagykállóban csupán 1,4 név fordul elő négyzetkilométerenként, míg ez a szám Balkányban 2, Kállósemjénben 2,3, Geszterédén 2,5, Érpatakon és Szakolyban 3, Bökönyben 4,5, és a legkisebb településen, Biriben 5 név/km². A települések névsűrűségi mutatóit összevetve azokat a korábbi megállapításokat (HOFFMANN 2015: 379) erősíthetjük meg ilyen kis léptékben is, amelyek szerint a település mérete és névsűrűsége fordítottan arányos: minél nagyobb egy település területe, annál kisebb a névsűrűsége.

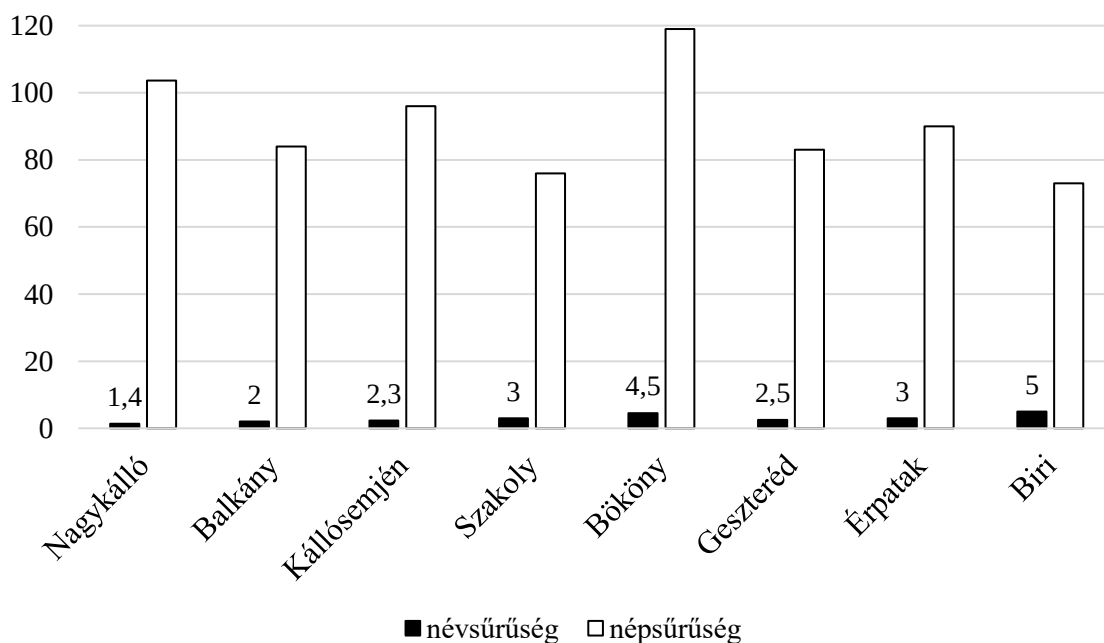

1. ábra. A települések területének és névsűrűségének összefüggése a Nagykállói járás névanyagában

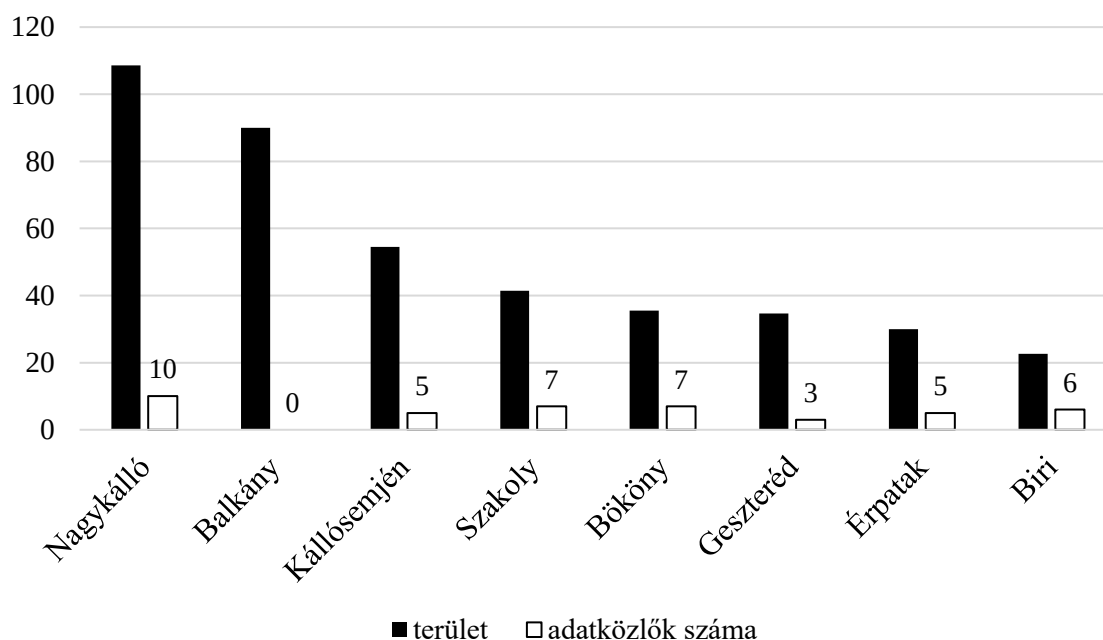
2. ábra. A települések területének és névsűrűségének összefüggése

A terület és a névsűrűség fordított arányossága igazolást nyert: nemcsak a Nagykállói járás települései, hanem más települések esetében is amilyen arányban nőtt terület, olyan mértékben csökkent a névsűrűség (lásd még SZEMÁK 2012, HALMOS 2013).

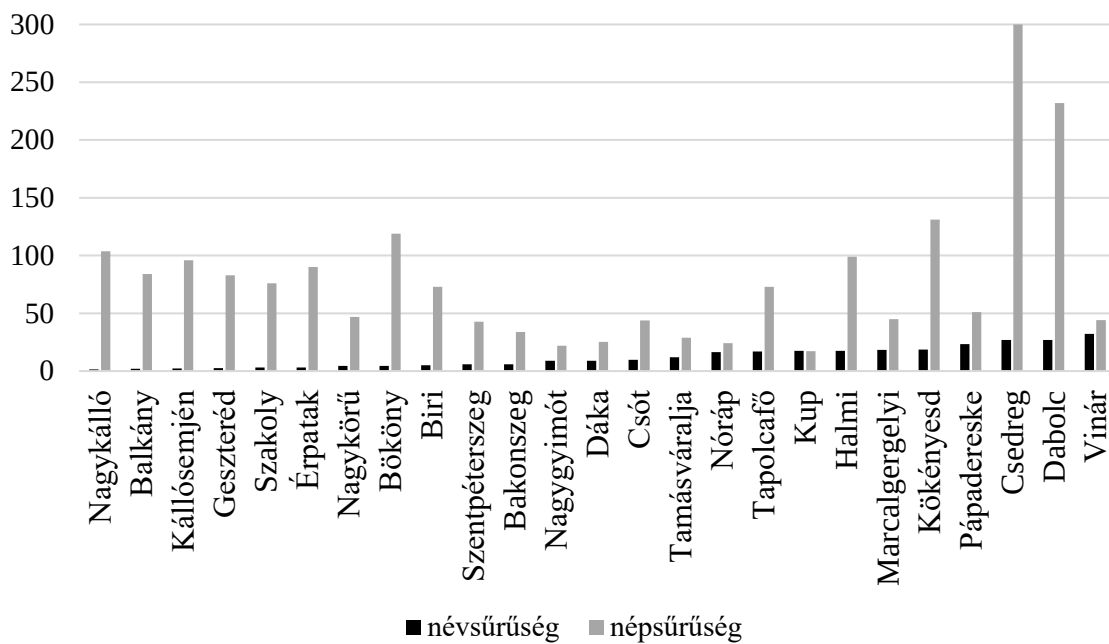
3. ábra. A települések név- és népsűrűségének összefüggése a Nagykállói járás névanyagában

2. A névsűrűség ugyanakkor a települések népsűrűségével is összefüggést mutathat, ezért ezeket az adatokat is érdemes számba vennünk: Nagykálló népsűrűsége 104 fő/km², Balkányé 84 fő/km², Kállósemjéné 96 fő/km², Geszterédé 83 fő/km², Érpataké 90 fő/km², Szakolyé 76 fő/km², Bökönyé 119 fő/km², valamint Birié 73 fő/km². A népsűrűség és a névsűrűség bizonyos mértékig való összefüggése (lásd HOFFMANN 2015: 379) egyes települések esetében ellentmondásokba ütközik: általában véve ugyanis az ilyen jellegű vizsgálatok azt mutatják, hogy minél nagyobb egy adott település népsűrűsége, annál nagyobb a névsűrűsége is (vö. NAGY 2013: 13, HALMOS 2013: 20, HANKUSZ 2017: 115). Bökönyben legnagyobb a népsűrűségi mutató, és a névsűrűségi mutató tekintetében is második helyet foglal el a települések között. Biriben azonban 73 fő él négyzetkilométerenként, és a települések névsűrűségi mutatóit összevetve a legtöbb név itt fordul elő. Nagykálló a második legsűrűbben lakott település, mégis csak 1,4 a névsűrűségi mutatója.

4. ábra. A települések területének és az adatközlők számának az összefüggése a Nagykállói járás névanyagában

3. Feltételezésem szerint az említett disszonanciát az adatközlők kevés száma okozhatja, hiszen a nagykállói névanyag összeállításához csupán 10 adatközlővel folytattak interjút, ami a település külterületéhez viszonyítva igen csekély szám. Bökönyben és Szakolyban 7 adatközlővel dolgoztak. A legkisebb területű településen, Biriben 6 adatközlőt, Érpatakon és Kállósemjénben 5 adatközlőt, Geszteréden 3 adatközlőt hallgattak meg, a balkányi gyűjtés pedig nem tartalmazza az adatközlőket.

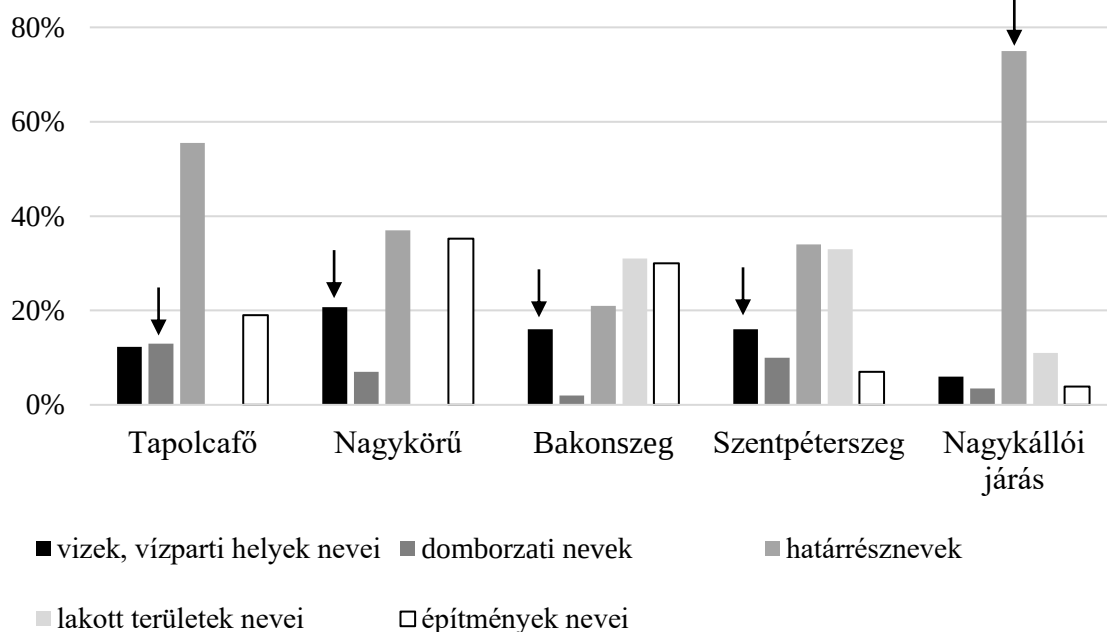
5. ábra. A települések név- és népsűrűségének összefüggése

Az említett disszonancia nemcsak a Nagykállói járás egyes településein, hanem más településeken is tapasztalható, ugyanis a népsűrűség növekedésével párhuzamosan a névsűrűség csökkenését figyelhetjük meg. A név- és népsűrűség összefüggésének feltehetőleg befolyásoló tényezője az adott település bel- és külterületének a mérete, illetve talán az, hogy ezek a gyűjtések és elemzések olyan szempontból sem homogének, hogy vannak köztük olyanok, ahol nemcsak a külterületi neveket vették figyelembe.

5.2. A helynevek névfajták szerinti csoportjai

1. A földrajzi környezet jellege, illetve használata ugyancsak befolyásolhatja a nevek számát és a névsűrűséget, és úgy gondolom, ennek mértékét az egyes névfajták településen belüli megoszlását elemezve vizsgálhatjuk. A települések kevés számú névvel rendelkeznek, így csak néhány főbb névcsoportot elemzek.

	vizek, víz- parti helyek nevei	domborzati nevek	határrésznevek	lakott területek nevei	építmények nevei	összes név
Balkány	14	10	91	71	0	186
Biri	2	2	92	9	10	115
Bököny	15	7	98	24	16	160
Érpatak	3	3	82	4	2	94
Geszteréd	4	6	69	7	2	88
Kállósemjén	14	5	103	6	0	128
Nagykálló	10	3	116	12	5	149
Szakoly	5	2	106	4	5	122

6. ábra. Az egyes helyfajtákat jelölő nevek százalékos megoszlása

2. Ahogy a diagramon is megfigyelhető, a nagykállói járás névanyagának jelentős részét a határrésznevek teszik ki. A nevek kiugró százaléka a területek kihasználtságával függ össze: a lakosság nagy részét ugyanis a földművelés tartotta el a vizsgált időszakban. Domborzati nevek ritkán fordulnak elő a Nagykállói járás névanyagában, hiszen a települések egybefüggő síkságot képeznek. Érdekes azonban megfigyelni, hogy a vizsgált névanyagban hogyan érvényesül az az általános tapasztalat, mely szerint az, hogy mit nevezünk *hegy*-nek, *tó*-nak stb. egy adott területen, nagyban függ az adott terület természetföldrajzi adottságaitól (vö. RESZEGI 2008: 242). Az általam vizsgált területen ez olyan módon érvényesül, hogy a települések határában felbukkanó, *hegy* utótagú helynevek mindegyike kisebb dombot jelöl. Ilyen nevek Balkányban a *Púpos-hegy* és a *Férges-hegy*, Biriben a *Bimbó-hegy* és a *Nagy-hegy*, Bökönyben a *Homokhordó-hegy* és a *Tekenős-hegy*, Érpatakon az *Ereszkező-hegy* és a *Nyomási-hegy*, Geszteréden a *Gyűrűs-hegy* és a *Hordott-hegy*, Kállósemjénben a *Kanca-hegy* és a *Halom-hegy*, Nagykállóban a *Hószom-hegy* és a *Korhány-hegy*, Szakolyban pedig az *Ördög-hegy* és a *Tőkés-hegy*. Víznevek is előfordulnak a Nagykállói járás névállományában, ami a települések vízrajzával vonható párhuzamba. A legnagyobb eltérést azonban a lakott területek helyneveinek százalékos megoszlása mutatja: a Nagykállói járás névkorpuszában előforduló lakott területek neveinek kiugró százaléka azzal magyarázható, hogy Balkány gazdag tanyavilággal rendelkezik, a többi település névanyagában ez a szám elenyésző.

A Nagykállói járás névanyagának egyéb vizsgálatok eredményeivel való összevetése azt mutatja, hogy a névfajták természetes módon tükrözik egy adott település földrajzi jellegét. Tapolcafő névanyagának nagy százalékát a domborzati nevek teszik ki, hiszen a Bakony nyugati lábánál terül el. Nagykörű, Bakonszeg és Szentpéterszeg névkorpusza vizek, vízparti helyek neveiben gazdag, ugyanis Nagykörű a Tisza mentén húzódik, míg a másik két települést a Berettyó szeli át. Nagykörű és Tapolcafő esetében lakott területek neveit nem találunk, mert az összevető vizsgálat során a külterületi nevek korpusza szolgált kiindulópontul.

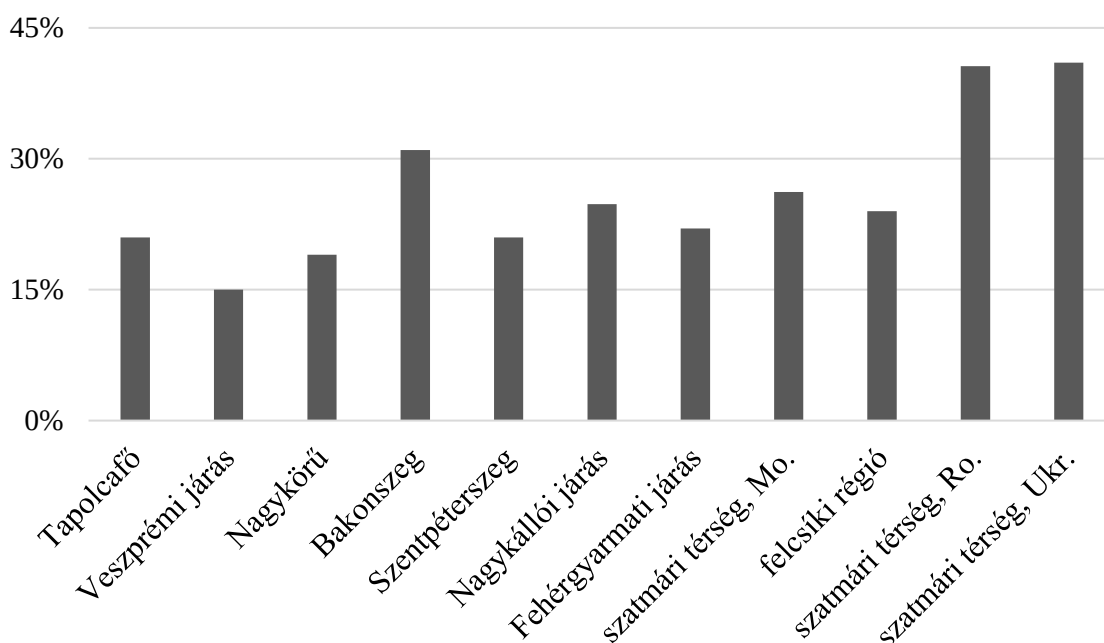
5.3. A települések helyneveinek funkcionális-szemantikai sajátosságai

5.3.1 Az egyrészes helynevek funkcionális-szemantikai sajátosságai a névanyagokban

1. A helynevek szerkezeti elemzése szerves részét képezi a névrendszertani vizsgálatoknak. A helyneveket két csoportra bonthatjuk: az egyrészes és kétrészes helynevek kategóriájára. Korábbi leírások szerint a névrendszerek egyik sajátossága, hogy az egyrészes helynevek ritkán fordulnak elő a névállományban, és inkább csak a kisebb számú névvel rendelkező korpuszoknál figyelhetők meg (HOFFMANN 2015: 383). A jelen vizsgálat ugyanakkor azt is lehetővé teszi,

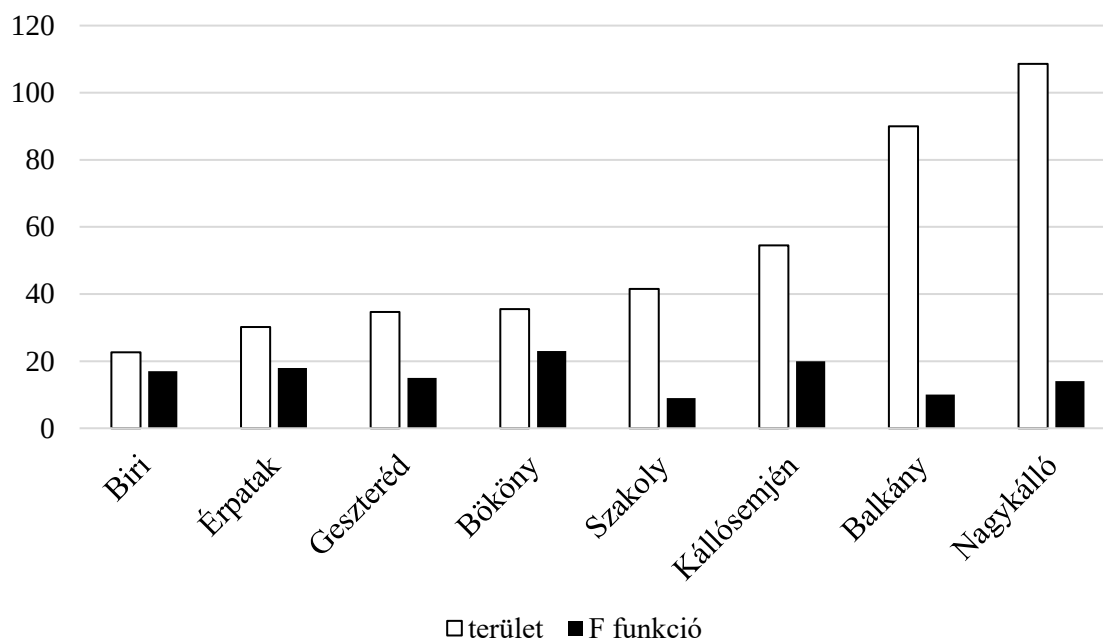
hogy igazoljuk vagy cáfoljuk azt a korábban többek által leírt jelenséget, mely szerint az egyrészes nevek gyakoriságában megfigyelhetünk területi különbségeket. DITRÓI ESZTER a Veszprémi járás, a Fehérgyarmati járás és a csíki térség helyneveinek vizsgálatakor azt állapítja meg, hogy „a nyelvterület keleti része felé haladva a helynevek között az egyrészesek aránya valamivel magasabb” (2017: 46). HANKUSZ ÉVA szatmári térségben végzett kutatása ezt a megállapítást azáltal tudja differenciálni, hogy kimutatja, a keleti térségben is megmutatkoznak különbségek: az egyrészes nevek aránya a határon túli régiókban jóval magasabb, mint a szatmári térség magyarországi településein (2020: 109). Annak ellenére van ez így, hogy Hankusz Éva a Disznólegelő, Ökörlegelő típusú, összetett földrajzi köznévként is értelmezhető neveket több szempontot is mérlegelve kétrészes nevekként tárgyalja.

2. Az a megállapítás, hogy egyrészes helyneveket inkább a kisebb számú névállományok tartalmazznak, egyértelműen igazolást nyert a jelen kutatásban is: Biri külterületi névállományának 22,6%-a, Kállósején, Szakoly és Bököny névanyagának 24%-a, Balkánynak 25%-a, Nagykállónak 25,5%-a, Geszterédnek 26%-a és Érpatak névkorpuszának 29%-a egyrészes helynév. A jelen elemzés ugyanakkor a területi különbségekre vonatkozó megállapításokat is alátámasztja, hiszen a nyelvterület nyugati részéhez viszonyítva magasabb, a határon túli keleti régiókhoz viszonyítva alacsonyabb az egyrészes nevek aránya. A Bakonszeg névanyagában fellelhető egyrészes helynevek kiugró százaléka a belterületi épületek és a külterületi gazdasági építmények egyrészes neveivel magyarázható (E. NAGY 2018: 145).

7. ábra. Az egyrészes helynevek százalékos megoszlása

3. Az egyes névfunkciók (fajtajelölő: F, sajátosságjelölő: S, megnevező: M) az egyrészes helynevek csoportjában úgy oszlanak meg, hogy a fajtajelölő és a sajátosságjelölő névfunkciók száma fordítottan arányos: amely névanyagban a fajtajelölő nevek száma nagyobb, ott a sajátosságjelölő neveknek kisebb az aránya. Ez persze természetes is, hiszen a megnevező funkciójú nevek jelenléte az egyrészes nevek esetében a Nagykállói járásban elhanyagolható, tehát a nevek az F és S funkció között oszlanak meg.

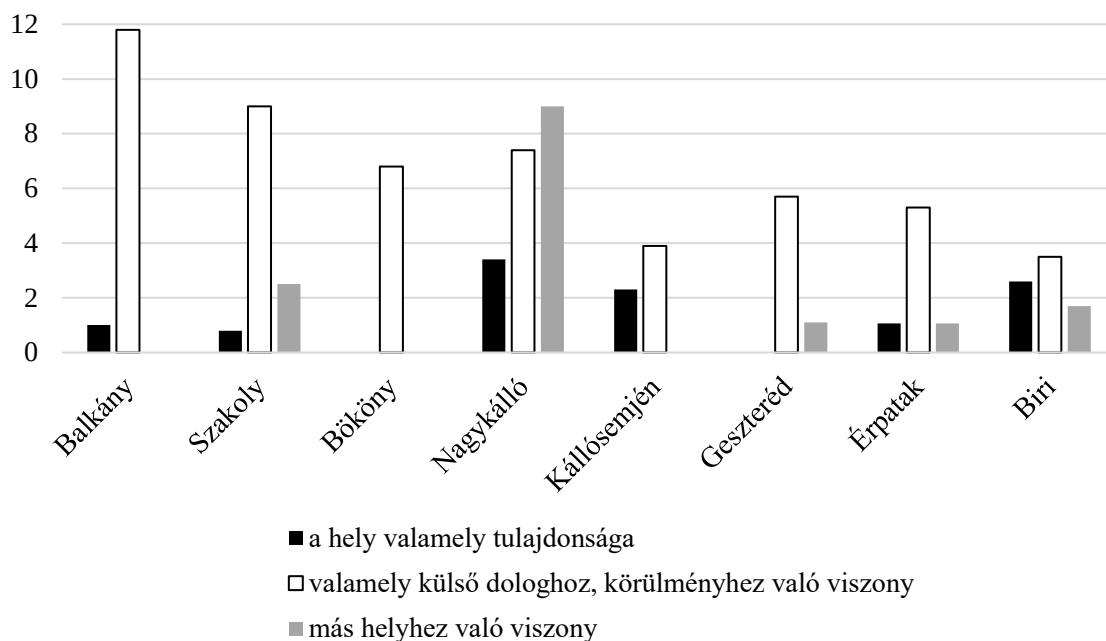

8. ábra. A települések területének és az F funkciójú névrészek összefüggése a Nagykállói járás névanyagában

4. A fajtajelölő funkciójú egyrészes nevek, azaz a jelentéshasadással alakult nevek (*Kenderáztató, Juhfüröszdő, Telek*) főként a kisebb területű településeken fordulnak elő nagyobb számban, ami nem véletlen, hiszen a kisebb méretű településeken a legtöbb esetben egyértelműen azonosítható a megkülönböztető szerepű előtag nélkül is, hogy melyik objektumot jelöli az adott név.

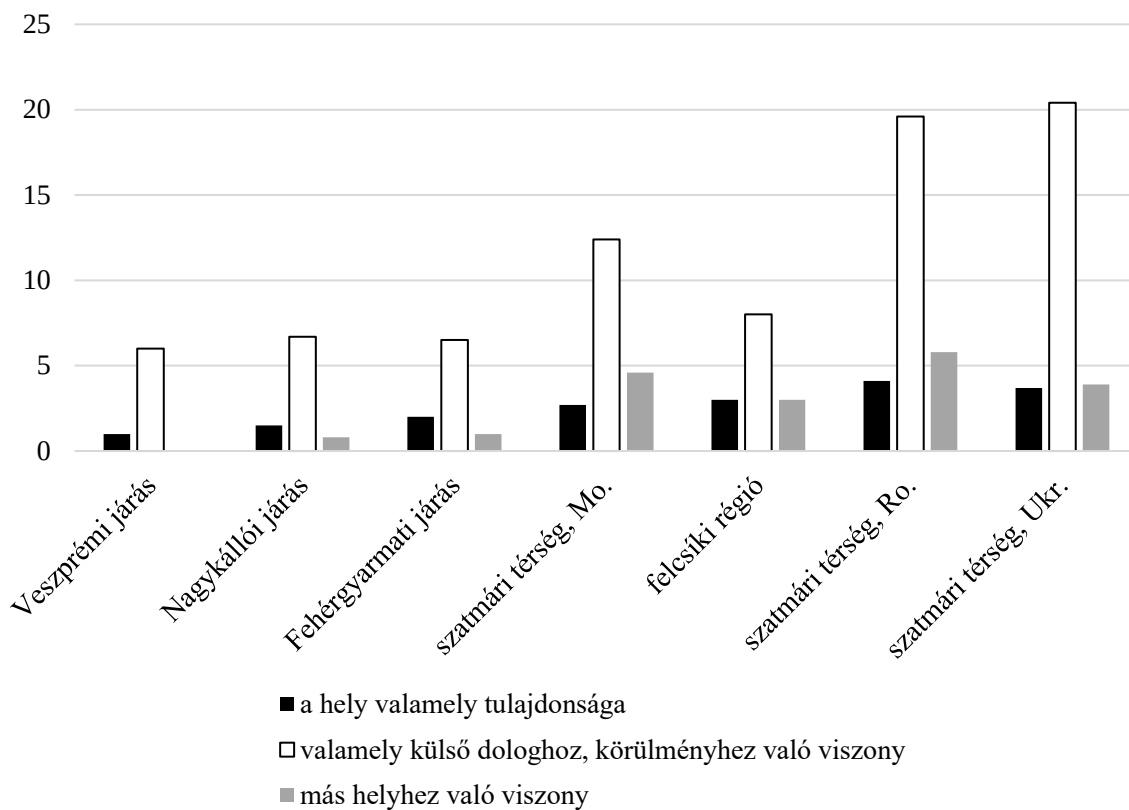
5. Az egyrészes helynevek névrészfunkciói közül a sajátosságjelölő funkciójú nevek nagy számban vannak jelen a Nagykállói járás névanyagában, így a névrészek szemantikai megoszlását is érdemes mélyebb vizsgálat alá vonni. A települések névállományában a valamely külső dologhoz, körülményhez való viszony kifejeződése a leggyakoribb az egyrészes nevekben (*Ficfás, Kecskés, Cukker, Harangod, Tomori, Ladóé*). A hely valamely tulajdonságára utaló nevek a balkányi (*Homok, Szék*), a nagykállói (*Zimolyás, Porosladány*), a szakolyi (*Füröszdő*), a kállósemjéni (*Mohos, Honcsokos*), az érpataki (*Szeles*) és a birisi (*Golgota*) névanyagban for-

dulnak elő. Más helyhez való viszonyt kifejező nevek a szakolyi (*Földvár, Százkettős*), a geszterédi (*Hugyaj*), az érpataki (*Micske*), valamint a birisi (*Balkányi, Kőkunyhó*) névanyagban vannak jelen.

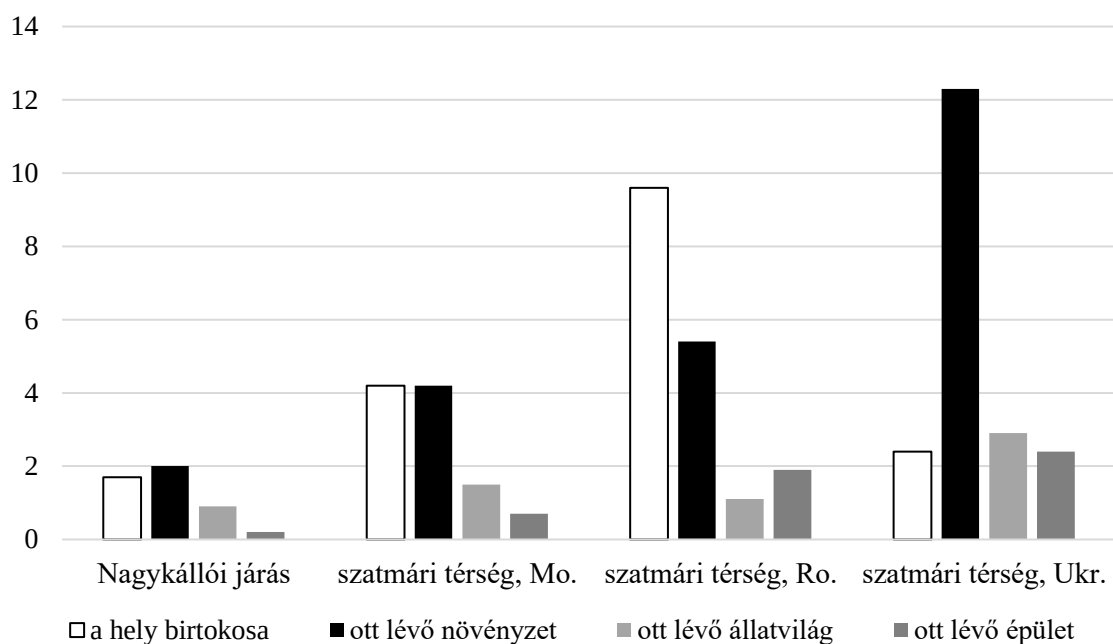
9. ábra. A sajátosságjelölő névrészek szemantikai megoszlása az egyrészes nevekben a Nagykállói járás névanyagában

6. Ha a Nagykállói járásban tapasztaltakat összevetjük más területek névrendszereinek az eredményével, akkor megállapíthatjuk, hogy nyugatról kelet felé haladva bár kis mértékben, de folyamatosan nő a hely valamely tulajdonságát kifejező nevek száma. Ez a növekvő tendencia a más helyhez való viszonyra utaló nevek számában is tetten érhető. A legszembevetőbb eltérés a valamely külső dologhoz, körülményhez való viszonyt kifejező neveknél mutatkozik: a magyarországi területeken ingadozó, Románia és Ukrajna területén azonban rendkívül magas az említett nevek száma.

10. ábra. A sajátosságjelölő névrészek szemantikai megoszlása az egyrészes nevekben

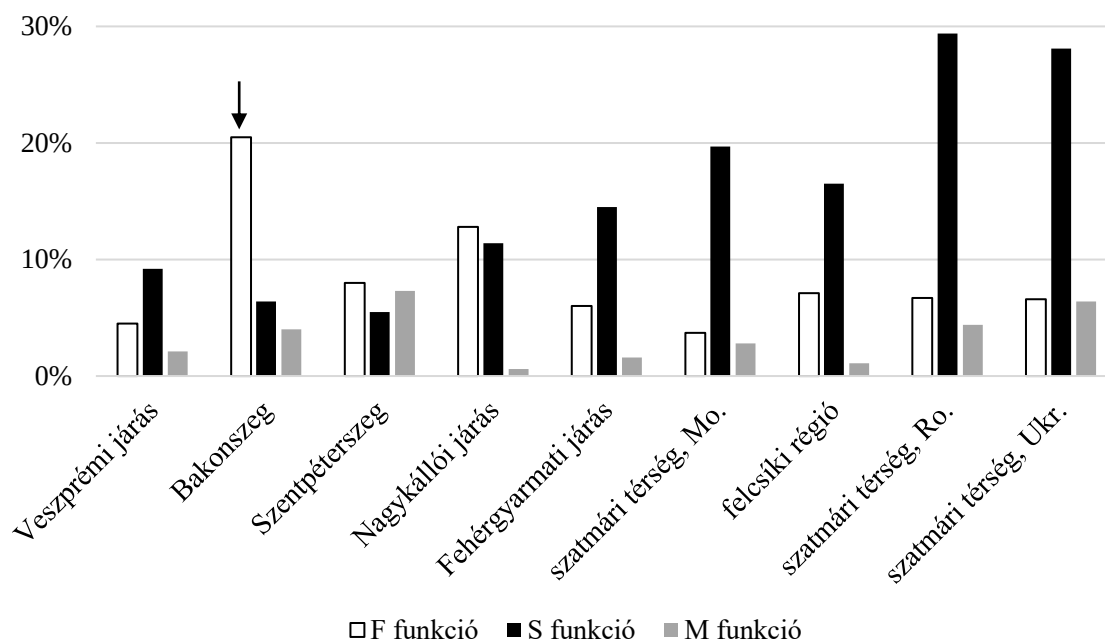
Ahhoz, hogy a romániai és ukrain terület névanyagában előforduló nevek gyakoriságát megértsük, érdemes az említett szemantikai csoport belső megoszlását is áttekinteni.

11. ábra. A helynek a külső dologhoz viszonyát kifejező egyrészes nevek leggyakoribb típusai

Ahogy a diagramon is megfigyelhető, a növényzetre utaló nevek száma keleti irányba folyamatosan emelkedik. A hely birtokosára vonatkozó nevek főként a romániai területen fordulnak elő. Az ott lévő épületet kifejező nevek főként a határon túli térségekre jellemzőek. Az állatvilágra utaló nevek viszonylag egyenletesen oszlanak meg a névanyagokban.

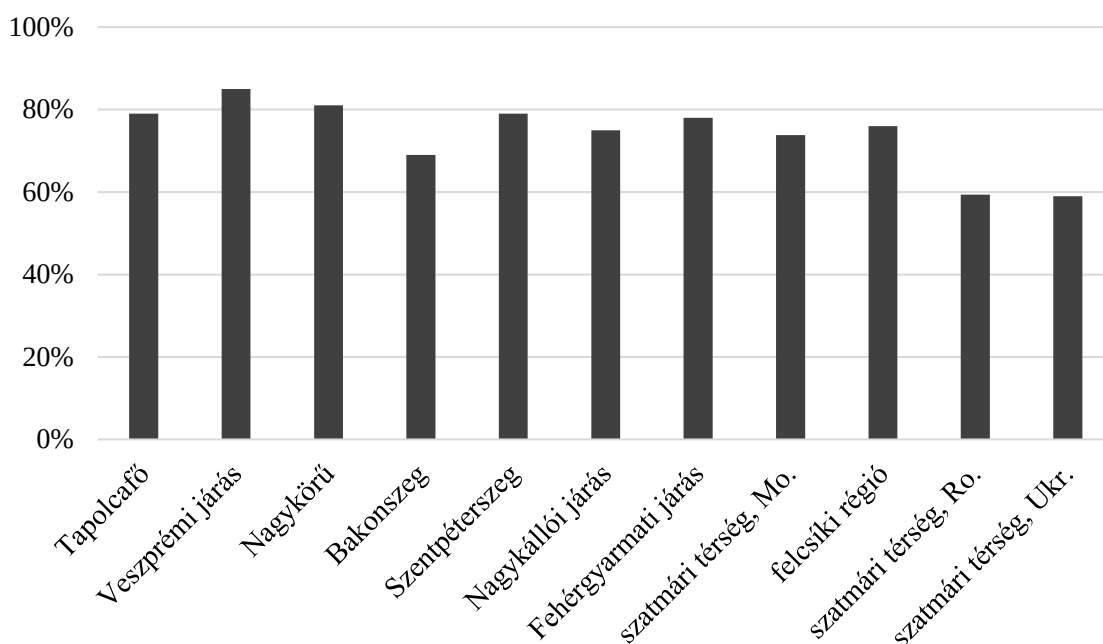
7. A települések névanyagában a megnevező funkciójú egyrészes helynevekre alig találunk példát. A megnevező funkciójú egyrészes helynevek csekély száma valószínűleg azzal magyarázható, hogy a magyarországi területek névállományában jóval kisebb a megnevező funkciójú egyrészes nevek aránya, hiszen itt természetes módon kevesebb a jövevénynév, mint például a keleti térségekben (vö. HANKUSZ 2020: 114). A Bakonszeg fajtajelölő funkciójú egyrészes helyneveinek nagy százaléka a jelentéshasadással nagy számban létrejött építménynevekkel áll összefüggésben (E. NAGY 2018: 146).

12. ábra. Az egyrészes helynevek névrészfunkcióinak százalékos megoszlása

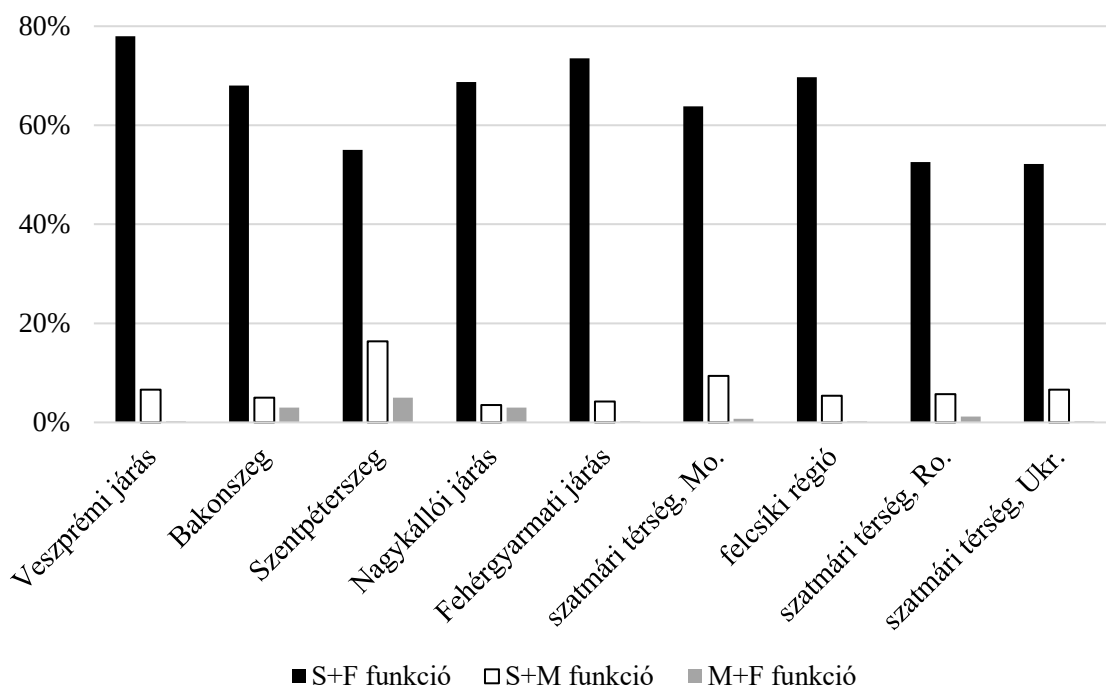
5.3.2. A kétrészes helynevek funkcionális-szemantikai sajátosságai a névanyagokban

1. A kétrészes helynevek egyenletesen oszlanak meg a nagykállói járás településeinek névanyagában. A diagramon is megfigyelhető, hogy a felsorolt települések és járások névkorpuszának a 70–85%-át kétrészes nevek alkotják, míg a határon túli települések esetében ez a szám 60% alá esik (vö. HANKUSZ 2020: 109).

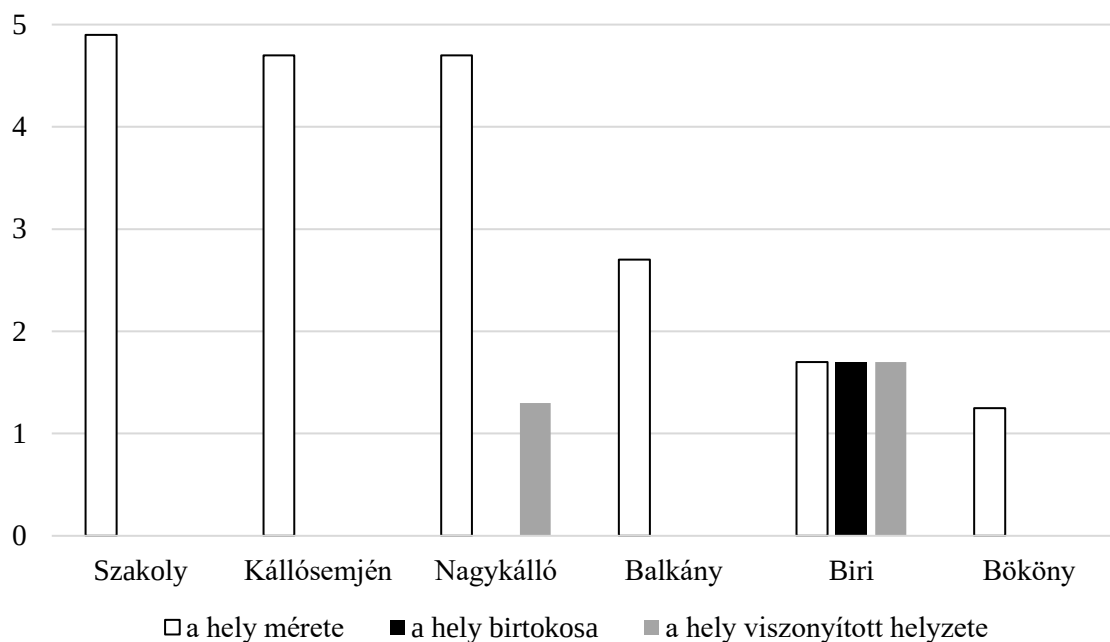
13. ábra. A kétrészes helynevek százalékos megoszlása

2. A kétrészes helynevek alaprészeit tekintve leggyakoribb az F funkció, és az M funkciójú helynevek is viszonylag egyenletesen oszlanak meg, kivéve Geszteréd kétrészes helyneveinek az alaprészeit, melyek csak fajtajelölő funkciót töltenek be (*Bezdédy-kert*, *Gonda-föld*). Mivel az M funkciójú nevek nem adnak jellemzést a jelölt helyről, azt mondhatjuk, hogy a kétrészes neveket illetően a leíró funkció azonos mértékben fejeződik ki a települések névanyagában.

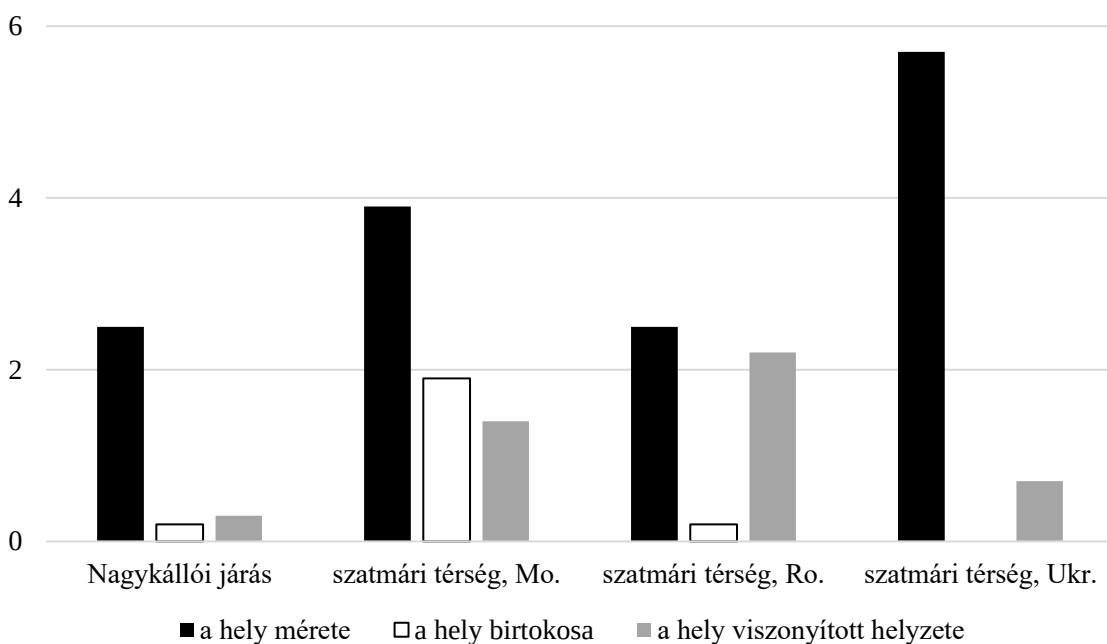
14. ábra. A kétrészes helynevek névrészfunkcióinak százalékos megoszlása

3. A kétrészes helynevek névrészfunkciói közül az S+M funkciójú nevek ritkán fordulnak elő a névanyagban, érdemes azonban a különböző sajátosságjelölő jegyeket megfigyelni. A legnagyobb szemantikai kategória a hely méretére vonatkozik (*Kis-Görény*, *Kis-Bimbó*, *Nagy-Micske*, *Nagy-Csent-rét*, *Kis-Hószom*, *Nagy-Ordas*). A hely viszonyított helyzetére utaló bővítésményrész csak Nagykálló (*Első-Mogyorós*, *Túl a Gát*) és Biri (*Első-Becsali*, *Középső-Kis-dűlő*) névanyagában található. A hely birtokosát kifejező előtag csak Biriben fordul elő *Vinkler-Kis-Becsali* és *Oklocsányi-Becsali* alakban.

15. ábra. A megnevező funkciójú utótaghoz kapcsolódó bővítményrészek szemantikai megoszlása a Nagyállói járás névanyagában

4. Az S+F funkciójú nevek bővítményrészei változatos képet mutatnak más névanyagokban is: a hely méretére utaló előtag nagy számban jelenik meg az ukrain területen, míg a hely birtokosát kifejező előtag a magyarországi területen kimagasló. A hely viszonyított helyzetére vonatkozó bővítményrész a romániai területen a legmagasabb.

16. ábra. A megnevező funkciójú utótaghoz kapcsolódó bővítményrészek szemantikai megoszlása

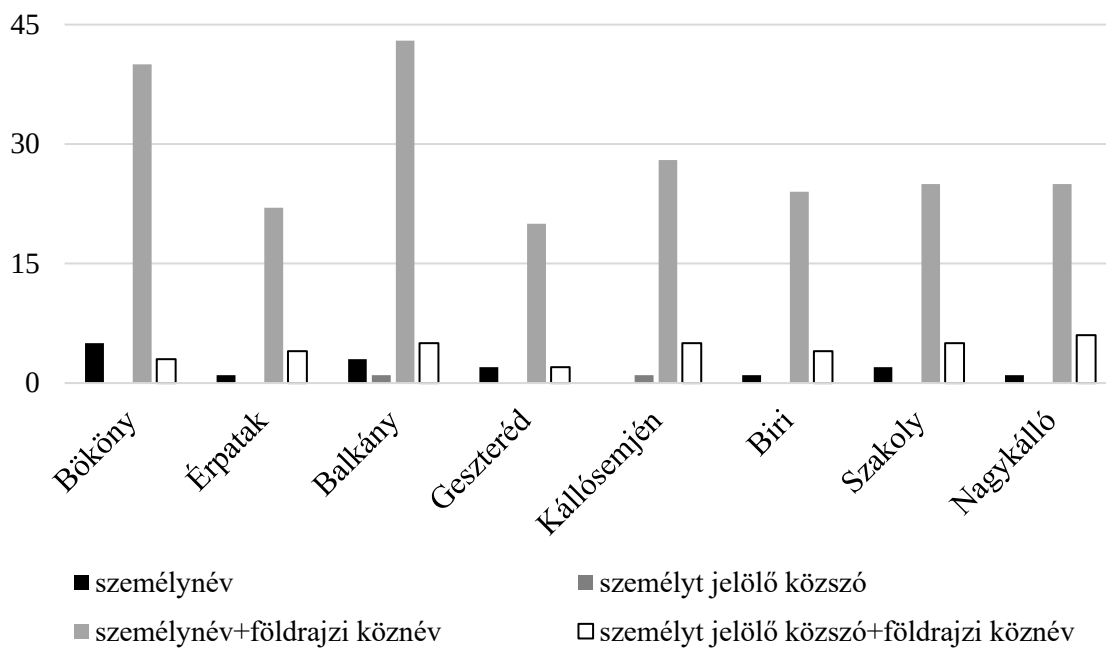
5.4. A helynevek lexikális-morfológiai sajátosságai a névanyagokban

1. További, a helynévállományokban fellelhető területi különbségeket a birtoklást kifejező nevek százalékos megoszlása is mutathat. A birtokfunkciók gyakorisága a következőképpen alakul: a névrendszerek legnagyobb százalékát a személynév+földrajzi köznév típusú nevek teszik ki (például *Megyeri-tag*, *Nádpör-sziget*, *Tornyai-dűlő*, *Görömbei-föld*, *Kálmánczay-birtok*, *Péter-halom*, *János-kert*, *Margit-tag*). Személynevek és személyt jelölő közszavak csak elvétve fordulnak elő a névanyagokban (*Kocog*, *Barcikai*, *Orbarista*). A személyt jelölő közszó+földrajzi köznév típusú nevek (például *Vadász-kert*, *Jegyző-föld*, *Vitéz-telek*, *Grófi-tag*, *Vitéz-föld*, *Doktor-kátyú*, *Orvos-tó*, *Boltos-tag*) viszonylag egyenletes oszlanak meg a névkorpuszokban.

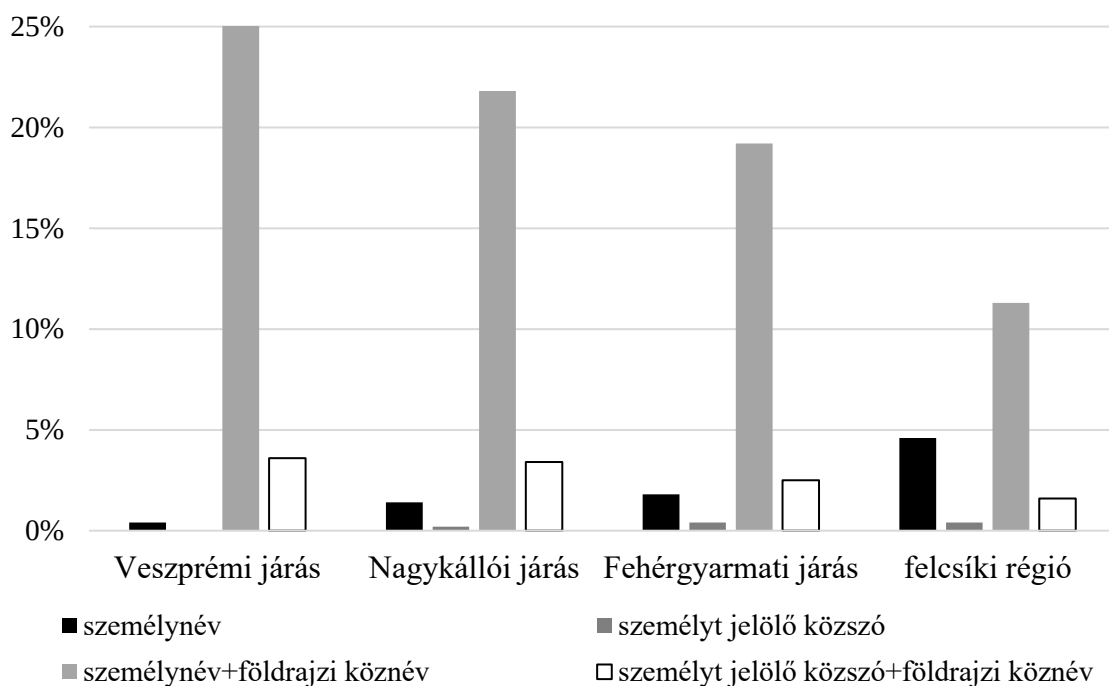
17. ábra. A birtoklást kifejező nevek százalékos megoszlása a Nagykállói járás névanyagában

A nagykállói járás birtoklást kifejező helyneveinek abszolút gyakorisága a legnagyobb névállománnyal rendelkező településeket, Balkányt és Bökönyt mutatja meg.

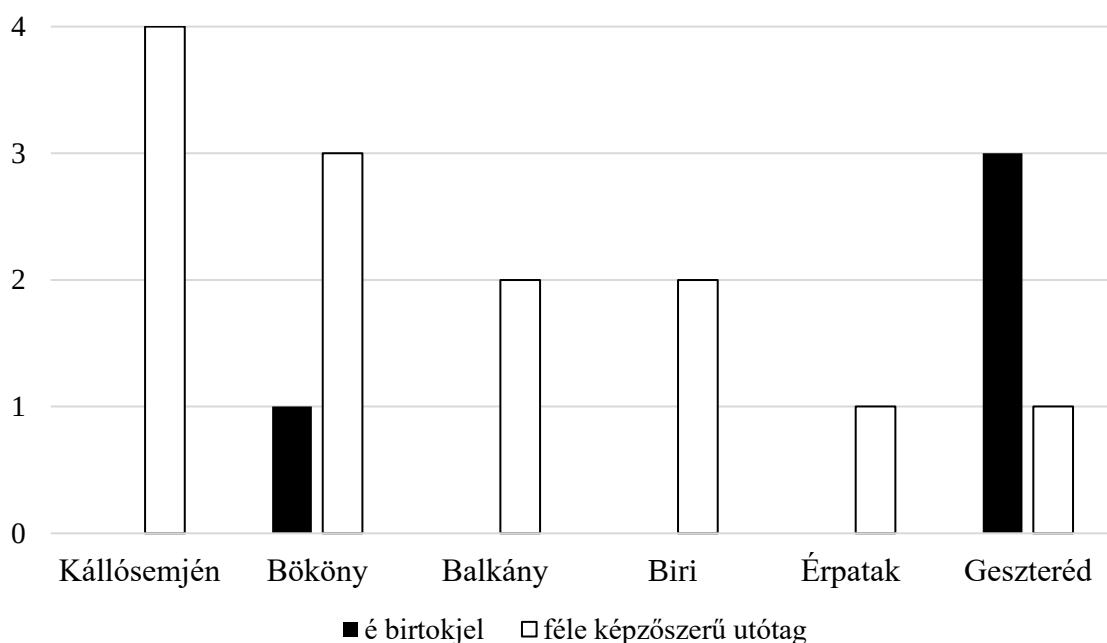

18. ábra. A birtoklást kifejező nevek abszolút gyakoriságának megoszlása a Nagyállói járás névanyagában

2. Ha a nagyállói járás névanyagában fellelhető birtoklást kifejező nevek megoszlását összevetjük más járások és régió helyzetével, akkor látványos eredményt kapunk. A személynév+földrajzi köznév és a személyt jelölő közszó+földrajzi köznév típusú nevek nyugatról kelet felé haladva csökkenő tendenciát mutatnak, míg a személynevek és a személyt jelölő közsavak száma pedig fokozatosan emelkedik.

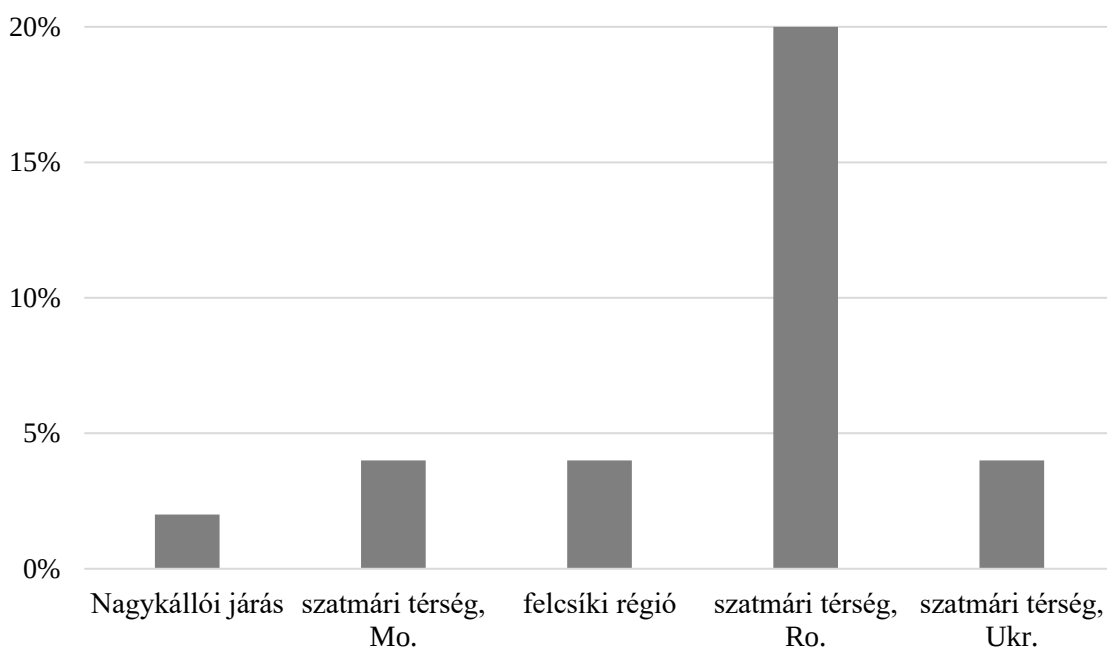
19. ábra. A birtoklást kifejező nevek százalékos megoszlása

20. ábra. Az -é birtokjel és a -féle képzőszerű utótag előfordulása a Nagykállói járás névanyagában

3. A települések névanyagában elvértve találunk -é birtokjellel ellátott egyrészes helynevet: Bököny nevei között a *Klányé*, Geszteréd névkorpuszában pedig a *Likmáné* és *Kálmánczayé* fordul elő. Érdekes körülmény továbbá, hogy a birtokjeles alakok közül csak egy név rendelkezik szinonímpárral: *Kálmánczay-é* ~ *Kálmánczay-birtok*. A -féle képzőszerű utótaggal álló

nevek már nagyobb számban vannak jelen a névanyagokban. Az utótag minden név esetében kétrészes nevekben található és földrajzi köznévvvel egészül ki (*Józsa-féle birtok*, *Tornyai-féle tanya*, *Stepán-féle föld*, *Egyed-féle dűlő*). Az említett utótaggal képzett neveket a magyar névalkotás egy sajátos névtípusaként említik kutatóink. HOFFMANN ISTVÁN szerint a *-féle* típusú nevek az *-é* birtokjellel ellátott nevek szerkezeti változása révén jöttek létre: *Vitézeké ~ Vitézeké-féle* (1993: 86). Az általam vizsgált névanyagban azonban a *-féle* utótaggal ellátott nevek nem rendelkeznek birtokjeles szinonímával. HANKUSZ ÉVA névanyagában sem fordult elő birtokjellel ellátott névvariáns, „ami a névtípus elsődleges alakulásmódját jelzi”. Arra a következtetésre jutott, hogy a *-féle* utótag önmagában is képes helynevek létrehozására (2020: 120).

21. ábra. Az *-é* birtokjel százalékos megoszlása

4. Ha a Nagykállói járás névanyagában előforduló birtokjeles alakokat más névkorpuszokban is megnézzük, azokat a korábbi megállapításokat erősíthetjük meg, hogy az *-é* birtokjellel alakult nevek a nyelvterület keleti részén nagyobb számban vannak jelen (vö. HOFFMANN 1993: 85, DITRÓI 2017: 59). HANKUSZ ÉVA a romániai térség *-é* birtokjeles alakok kiugró százalékát azzal magyarázza, hogy a térségben az *-é* birtokjel használata jellemző névalkotási modell, amit az a tény is erősít, hogy a birtokjeles alakok nem rendelkeznek kétrészes szinonímával. Azt tapasztalta ugyanis a magyarországi területek *-é* birtokjellel ellátott nevei esetében, hogy gyakran kiegészülnek birtokos jelzős szerkezetekkel, ami a névalkotás esetlegességére utal (2020: 119). A nagykállói járás névanyagában tapasztaltakkal ez némi ellentmondásba ütközik,

ugyanis csak egy név esetében jelent meg kétrészes név szinonímpárként. Ez azonban az ide tartozó nevek kis száma miatt valószínűleg nem bír nagy jelentőséggel.

6. Összegzés

1. Az összevető helynévrendszertani vizsgálatom célja egyrészt a névrendszertani sajátosságok feltérképezése, másrészt a névrendszertani jellegzetességek kialakulását meghatározó tényezők feltárása volt.

Az analízis során a települések területének és névsűrűségének összefüggése azokat a korábbi megállapításokat erősítették, hogy minél kisebb egy adott terület mérete, annál nagyobb a névsűrűsége. A terület nagysága nemcsak a névsűrűséget, hanem a fajtajelölő funkciójú egyrészes nevek gyakoriságát is befolyásolta, ugyanis a kisebb területű települések névanyagában nagyobb számban fordultak elő a jelentéshasadással alakult nevek. Az elvégzett összevető vizsgálatok nyugat-kelet irányultságú különbséget is mutattak a települések névanyagában: az egyrészes helynevek, valamint a hely valamely tulajdonságát kifejező nevek száma, a megnevező funkciójú egyrészes helynevek száma, a személynévek és a személyt jelölő közzavak száma, valamint az -é birtokjellel alakult nevek száma a keleti régióban magasabb, míg a személynév+földrajzi köznév és a személyt jelölő közzó+földrajzi köznév típusú nevek nyugat felé haladva növekvő tendenciát mutattak.

A névanyagokban előforduló névfajta megoszlásának vizsgálata többek között azt bizonyította, hogy a névfajta természetes módon tükrözik egy adott település természetföldrajzi, illetve az adott település határában lévő területek használatának jellegét. Tapolcafő névkorpuszában földrajzi adottságából fakadóan a domborzati nevek domináltak, míg Nagykörűben, Bakonszegen és Szentpéterson a vizek, vízparti helyek nevei jelentek meg nagyobb számban. A Nagykállói járás névanyagának jelentős részét a határrésznevek képezték, hiszen a vizsgált időszakban a településeken élők fő kereseti tevékenysége a földművelés volt. Az, hogy a járás névanyaga szegényesebb, talán ugyancsak összefüggésben van annak domborzati, természetföldrajzi viszonyaival. Azt tapasztaljuk ugyanis, hogy míg ezen a területen igen kisszámú névállománnyal számolhatunk, addig egy térszinformák tekintetében változatosabb terület nagyobb névsűrűséggel jellemezhető. Nemcsak a Tapolcafő névanyagával való összevetés mutatja ezt, hanem az az élőnyelvi gyűjtés is, amit 2022 nyarán társaimmal közösen Háromhuta településen végeztünk. A település a Zempléni-hegységben fekszik, ami a névkorpuszon is tükröződik: a hutai névanyag jóval több nevet tartalmaz, ami többek között valószínűleg a változatos térszinformáinak is köszönhető.

2. A Nagykállói járás névrendszerének sajátosságait más névrendszerekkel összevetve azt is tapasztaljuk, hogy az idegen nyelvi közeg ugyancsak meghatározza egy adott névrendszer ala-

kulását. A magyarországi területek névanyagában ugyanis jóval kevesebb a megnevező funkciójú egyrészes helynevek száma, ami valószínűleg azzal állhat összefüggésben, hogy itt természetes módon kevesebb a jövevénynév, mint például a határon túli keleti térségekben.

A névsűrűséget nemcsak a terület, hanem bizonyos módszertani körülmények, így például a gyűjtésbe bevont adatközlők száma, a névkorpusz kiválasztott csoportja is befolyásolja. Feltételezésem szerint ugyanis a járás névanyagának összeállításához kevés adatközlővel folytattak interjút a helynévgyűjtők.

A települések névsűrűségi mutatóit a névállományok kiválasztott egysége, a bel- és külterületi nevek száma is befolyásolhatja, egészen nyilvánvaló ugyanis, hogy más számokat eredményez az az egyes vizsgálatok során, ha mindkét névcsoportot figyelembe vesszük. Hasonló a helyzet az épületnevek esetében: Bakonszeg névsűrűségének nagy száma az épületnevek és a külterületi gazdasági épületnevek felvételének köszönhető.

Irodalom

- ÁÚO. = WENZEL GUSZTÁV, *Árpádkori új okmánytár 1–12*. Pest, [később] Budapest, 1860–1874.
- BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC 1982. *Veszprém megye földrajzi nevei I. A tapolcai járás*. Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 156. Budapest.
- BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC 1986. *Zala megye földrajzi nevei. A keszthelyi járás*. Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 178. Budapest.
- BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC 1987. *Veszprém megye földrajzi nevei II. A pápai járás*. Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 171. Budapest.
- BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC 1991. *Veszprém megye földrajzi nevei III. Az ajkai járás*. Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 192. Budapest.
- BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC 2002. *Pest megye földrajzi nevei V. A Nagykáta járás*. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC–VARGA MÁRIA 2000. *Veszprém megye földrajzi nevei IV. A veszprémi járás*. Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 194. Budapest.
- Bánffy = VARJÚ ELEMÉR, *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli Losonczi Bánffy család történetéhez 1–2*. Budapest, Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája, 1908.
- BENKŐ LORÁND 1947. *Nyárádmente földrajzi nevei*. Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 74. Budapest.
- BMFN. = PESTI JÁNOS szerk., *Baranya megye földrajzi nevei 1–2*. Pécs, Baranya Megyei Levéltár, 1982.
- BÓTA KLÁRA 1965. *Érpatak földrajzi nevei*. Kézirat. Debrecen, Debreceni Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- CSÍKVÁRI ANTAL–DIENES ISTVÁN 1939. *Szabolcs vármegye*. Budapest, Vármegyei Szociográfák Kiadóhivatal.
- DITRÓI ESZTER 2012. Helynévrendszerek területi differenciáltsága. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 7: 29–38.
- DITRÓI ESZTER 2017. *Helynévrendszerek modellalapú vizsgálata*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- DITRÓI ESZTER 2018. Összevető helynévrendszertani vizsgálatok Veszprém megye Pápai járásában. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 14: 125–136.

- É. KISS SÁNDOR 1968. *Hajdúhadház nevei I. Belsőégi Elnevezések*. A Debreceni Déry Múzeum évkönyve 1966–1967. Debrecen, 495–544.
- F. = Fejér György, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis 1–10*. Budae, 1829–1844.
- FARKAS FERENC 1986. *Szolnok megye földrajzi nevei I. A Jászberényi járás*. Jászberény, Jászberényi Tanítóképző Főiskola.
- H. = NAGY IMRE–PAUR IVÁN–RÁTH KÁROLY–VÉGHÉLY DEZSŐ, *Hazai okmánytár 1–5*. Győr, 1865–1873. IPOLYI ARNOLD–NAGY IMRE–VÉGHÉLY DEZSŐ, *Hazai okmánytár 6–8*. Budapest, 1876–1891.
- HAJDÚ MIHÁLY 1982. *A Csepel-sziget helynevei*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- HALMOS JUDIT 2013. *Névsűrűségi vizsgálatok a Pápai járásban*. Szakdolgozat. Kézirat. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézet Könyvtára.
- HANKUSZ ÉVA 2015. Összevető helynévvizsgálatok Szatmár megye területéről. *Magyar Nyelvjárások* 53: 63–76.
- HANKUSZ ÉVA 2017. Névsűrűségi vizsgálatok a Csengeri járásban. *Magyar Nyelvjárások* 55: 111–120.
- HANKUSZ ÉVA 2020. Határnevek összevető vizsgálata a szatmári térségben. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 16: 107–128.
- HBMH. = BÁBA BARBARA szerk., *Hajdú-Bihar megye helynevei I. A Hajdúböszörményi és a Hajdúhadházi járás helynevei*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 35. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó. 2015.
- HOFFMANN ISTVÁN 1993. A helynevek szerkezeti változása. *Hungarológia* 3: 266–278.
- HOFFMANN ISTVÁN 1993/2007. *Helynevek nyelvi elemzése*. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- HOFFMANN ISTVÁN 1975/2013. *Mikrotoponímiai vizsgálatok I. Tapolcafü helynevei*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- HOFFMANN ISTVÁN 2015. *Nagykörű és Tapolcafü. Összehasonlító helynévrendszertani vizsgálat*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- JAKAB LÁSZLÓ 1964. *Szakoly*. Kézirat. Debrecen, Debreceni Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- JAKAB LÁSZLÓ–KÁLNÁSI ÁRPÁD 1987. *A Nyírbátori járás földrajzi nevei*. Szabolcs-Szatmár megye földrajzi nevei 3. Nyírbátor, Városi Tanács.

- JÁSZAI VIOLA 1964. *Geszteréd földrajzi nevei*. Kézirat. Debrecen, Debreceni Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- JUHÁSZ DEZSŐ 1976. *Nagykörű helynevei*. Magyar Névtani Dolgozatok 1. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Kállay = *A Nagykállói Kállay család levéltára 1–2*. Budapest, Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság, 1943.
- KÁLNÁSI ÁRPÁD 1965. *Biri község földrajzi nevei*. Kézirat. Debrecen, Debreceni Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- KÁLNÁSI ÁRPÁD 1984. *A Fehérgyarmati járás földrajzi nevei*. Szabolcs-Szatmár megye földrajzi nevei 2. Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem.
- KÁLNÁSI ÁRPÁD 1989. *A Mátészalkai járás földrajzi nevei*. Szabolcs-Szatmár megye földrajzi nevei 4. Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem.
- KÁLNÁSI ÁRPÁD–SEBESTYÉN ÁRPÁD 1993. *A Csengeri járás földrajzi nevei*. Szabolcs-Szatmár megye földrajzi nevei 5. Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem.
- KÁZMÉR MIKLÓS 1957. *Alsó-Szigetköz földrajzinevei*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 95. Budapest.
- KMFN. = BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC szerk., *Komárom megye földrajzi nevei*. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1985.
- KSH. = *Központi Statisztikai Hivatal. 1970. évi népszámlálás. 1. Előzetes adatok. 1.4. Részletes adatok. Terület, Népesség, Népsűrűség. Szabolcs Szatmár megye*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1970.
- KULCSÁR SZABÓ ERNŐ 1972. *Nagykálló földrajzi nevei*. Kézirat. Debrecen, Debreceni Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- MÁTÉ JÓZSEF 1964. *Bököny község földrajzi nevei*. Kézirat. Debrecen, Debreceni Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- MEZŐ ANDRÁS 1967. *A baktalórántházi járás földrajzi nevei*. Szabolcs-Szatmár megye földrajzi nevei 1. Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár megyei Népművelési Tanács–Nyíregyházi Tanárképző Főiskola Nyelvészeti Tanszéke.
- Mon.Vat. = *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustriantia – Vatikáni magyar okirattár. Rationes collectorum pontificiorum in Hungaria. Pápai tized-szedők számadásai 1281–1375*. Budapest, 1887.

- MTSHnt. = KOVACSICS JÓZSEF szerk., *Magyarország történeti statisztikai helységnévtára 1–16. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye*. Budapest, 2000.
- E. NAGY KATALIN 2018. Összevető helynévrendszertani vizsgálatok Bakonszeg és Szentpéter-szeg helynevei alapján. *Helynévtörténeti Tanulmányok 14*: 137–153.
- NAGY MÁTÉ 2013. *Vizsgálatok a Bodroghöz helyneveinek köréből*. Szakdolgozat. Kézirat. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézet Könyvtára.
- PAPP LÁSZLÓ–VÉGH JÓZSEF 1970. *Hajdú-Bihar megye földrajzi nevei. A polgári járás*. Debrecen, Polgári Nagyközség Közös Tanács Végrehajtó Bizottság.
- PELLE BÉLÁNÉ 1970. *Heves megye földrajzi nevei I. Egri járás*. Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 125. Budapest.
- PELLE BÉLÁNÉ 1975. *Heves megye földrajzi nevei II. Füzesabonyi járás*. Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 144. Budapest.
- PELLE BÉLÁNÉ 1980. *Heves megye földrajzi nevei III. Hevesi járás*. Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 145. Budapest.
- PELLE BÉLÁNÉ 1988. *Heves megye földrajzi nevei IV. A gyöngyösi járás. Hatvan és környéke*. Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 181. Budapest.
- PÉTER JUDIT 1966. *Kállósején földrajzi nevei*. Kézirat. Debrecen, Debreceni Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- RESZEGI KATALIN 2008. A hegynév terminus definiálása. In: BÖLCSKEI ANDREA–N. CSÁSZI ILDIKÓ szerk., *Név és valóság*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének kiadványai 1: 240–246.
- RESZEGI KATALIN 2011. *Hegynevek a középkori Magyarországon*. Debrecen, A Magyar Névarchívum Kiadványai 21.
- SZABÓ T. ATTILA 1942. *Kalotaszeg helynevei I. Adatok*. Kolozsvár, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet.
- SZÁNTÓ MÁRIA 1970. *Nagykálló község földrajzi nevei*. Kézirat. Debrecen, Debreceni Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- SZEMÁK ÉVA 2012. *Helynévvizsgálatok a romániai Szatmár megye területéről*. Kézirat. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézet Könyvtára.
- Tkalčić, Mon. civ. Zagr. = JOANNES BAPT. TKALČIČ, *Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae, metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae. Povjestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba. I–XIV. Zagrabiae, 1889–1932*.

- TMFN. = ÖRDÖG FERENC–PAPP LÁSZLÓ–VADAS FERENC–VÉGH JÓZSEF szerk., *Tolna megye földrajzi nevei*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1981.
- TÓTH KATALIN 1964. *Balkány földrajzi nevei*. Kézirat. Debrecen, Debreceni Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- UNTI MÁRIA–VARGA JÓZSEFNÉ 2009. *Győr-Moson-Sopron megye földrajzi nevei II. A Győri járás*. Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar, Győr.
- VMFN. = BALOGH LAJOS szerk., *Vas megye földrajzi nevei*. Szombathely, Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1982.
- VR. = KARÁCSONYI JÁNOS–BOROVSKY SÁMUEL szerk., *Regestrum Varadiense (1208–1235)*. Budapest, 1903.
- ZMFN. = PAPP LÁSZLÓ–VÉGH JÓZSEF szerk., *Zala megye földrajzi nevei*. Zalaegerszeg, Zala Megye Tanácsának Végrehajtó Bizottsága, 1964.